

МУЗЕЄФІКАЦІЯ ФОРТИФІКАЦІЙНИХ ПАМ'ЯТОК

УДК 72.025:069.4(477.86)

© Ігор ЛИСИЙ

ВЕКТОРИ МУЗЕЄФІКАЦІЇ ЗАМКІВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

На базі застосування інноваційного підходу визначено класифікаційний статус механізмів музеєфікації збережених замково-оборонних комплексів Івано-Франківської області, серед яких виділено: класичний, комплексний, зовнішній і віртуальний типи та виявлено їхні основні переваги і недоліки. Проаналізовано сучасний функціональний стан замкових пам'яток регіону, завдяки чому вдалося визначити найоптимальніші способи пристосування об'єктів під заклади музейного призначення.

Ключові слова: замок, замковий комплекс, музеєфікація.

Активне розгортання процесів світової глобалізації потребує цілеспрямованого збереження та охорони української регіональної архітектурно-культурної спадщини, особливо об'єктів фортифікаційно-оборонної архітектури, до складу яких, зокрема, належать і малозбережені замки Івано-Франківської області. Ефективним механізмом у цьому напрямі, на наш погляд, є музеєфікація, технологічна сутність якої розкривається завдяки перетворенню пам'яток в об'єкти музейного показу, а також надання їм анімаційно-видовищної функції. Однак на сучасному етапі спостерігається значний дефіцит і дисбаланс міждисциплінарних досліджень з музеєфікації замкових споруд, науково-теоретичного обґрунтування та практичного використання інноваційних механізмів музеєфікації.

Слід зазначити, що теоретико-методичній проблематиці музеєфікації замкових комплексів Івано-Франківської області науковці майже не приділяли уваги. Окремі теоретичні обґрунтування музеєфікації замків знайшли своє відображення в працях українських авторів: Н. Аніпко, А. Артішевського, О. Жукової, О. Заставецької, В. Ієвлевої, Ю. Опалька, А. Червінського; додаткові інноваційні методичні розробки та рекомендації – у статтях зарубіжних дослідників – Є. Кальницької, Н. Поврозник, Т. Смірної, Т. Чукліної та ін. [1; 2; 3; 5; 6; 7; 8; 11; 18; 9; 12; 15; 11]. Зазначені вище факти вказують на незначне дослідження та високу актуальність обраної теми.

Мета пропонованої статті – визначити та обґрунтувати оптимальні шляхи музеєфікації для збережених замкових споруд Івано-Франківської області. Об'єктом дослідження є пам'ятки замкової архітектури регіону, а предметом – специфіка та особливості музеєфікації замків.

На практиці процес музеєфікації потребує комплексного наукового дослідження фізичного стану з подальшим проведенням консерваційно-реставраційних робіт, реконструкцією первісного природного і культурно-історичного навколишнього середовища, відновленням типових художньо-архітектурних елементів об'єкта, організацією необхідних умов екскурсійно-туристичного огляду. Оскільки замкові комплекси потребують використання в інтересах суспільства з урахуванням економічної рентабельності, забезпечення активних технічних заходів збереження і відновлення, проведення профілактичних дій для відокремлення об'єктів від агресивних природно-антропогенних факторів, що прискорюють процес їх старіння і руйнації, організація музеїв на їх базі виступає найбільш дієвим засобом фізичного та духовного збереження всього комплексу [5].

Для пам'яток замкової архітектури Івано-Франківської області з огляду на стан збереження та цінності архітектурного вигляду перетворення в заклад музейного типу є надважким теоретико-практичним завданням. Проте, на думку автора, навіть для малозбережених замкових споруд музеєфікація є реальним інструментом функціонального пристосування і подальшого збереження та охорони, однак не через призму класичного трактування музеєфікаційної діяльності, а на основі застосування інноваційних підходів та галузевих методик.

Потенційні процеси та способи музеєфікації замкових споруд регіону можна диференціювати за видами, рівнями, напрямками та формами.

Основними видами музеєфікації є:

- внутрішня (класична) музеєфікація – відкриття музейної експозиції в спеціально пристосованих (реставрованих, обладнаних) приміщеннях замку без обов'язкового перетворення самої споруди в музей. Цей спосіб називається «музей в пам'ятці» або пристосуванням під музей.

- зовнішня музеєфікація (скансенізація) – це механізм перетворення замкового комплексу в музей під відкритим небом, незалежно від стану збереженості чи наявності музейної експозиції. По суті, пам'ятка виступає як музейний об'єкт та вважається основним, а часто – єдиним експонатом. Для означення зовнішньої музеєфікації пропонується ввести в науковий обіг поняття «скансенізація» (від швед. Skansen – назви першого у світі музею під відкритим небом, відкритого в Швеції в 1810 р.), що є процесом модифікації історико-архітектурної пам'ятки в скансен.

Залежно від повноти музеєфікації замків виділено такі рівні:

- часткова музеєфікація – під музей облаштовуються окремі елементи (споруди, кімнати, приміщення), а решта складників комплексу використовується для інших потреб або взагалі не використовується;

- повна музеєфікація – основні архітектурно-будівельні складові частини пам'ятки музеєфіковані, а сам замок фактично пристосований під скансен.

Визначальними напрямками музеєфікації замків є:

- пооб'єктна музеєфікація – музей охоплює окремих замковий комплекс, не має функціонально-типологічного зв'язку з іншими пам'ятками та єдиний у своєму роді;

- комплексна музеєфікація – створення багатопрофільних закладів музейного та заповідно-охоронного типу в поєднанні з іншими пам'ятками антропогенного і природного походження, локалізованими в безпосередній близькості на певній території. Яскравим прикладом є історико-культурні та історико-природні заповідники, попри те, що різновиди установ зазначеного типу можна розширити (наприклад, через формування історико-архітектурних, історико-етнографічних, історико-сакральних, історико-екологічних, а також еко- чи етноархеологічних та ін.).

Формами музеєфікації є:

- фізична (матеріальна) музеєфікація – традиційний спосіб, що потребує значних грошових активів, проведення спектру інженерно-технологічних робіт та забезпечення музейного експозиціонування;

- віртуальна (нематеріальна) музеєфікація – сучасна інформаційна анімаційна технологія, яка дає змогу створити 3D-моделі замків, відновити первісний архітектурний вигляд та репрезентувати матеріали про пам'ятку в інтерактивному плані.

Вибору найоптимальнішого способу музеєфікації пам'яток замкової архітектури передують ревалоризація для визначення історико-культурної, естетико-архітектурної, пізнавальної та атрактивної цінності. Тому пошук шляхів музеєфікації збережених замкових комплексів Івано-Франківської області на первинному етапі вимагає аналізу стану збереженості пам'яток і проведення консерваційно-реставраційних робіт. Зважаючи на вищезазначене, можна визначити оптимальні способи перетворення замків у музейні заклади.

Слід зазначити, що за період 1991 – 2017 рр. проблематичним аспектом була майже цілковита відсутність заходів з елементарного фізичного збереження та впорядкування замкової території об'єктів, при цьому виконання повноцінних реставраційних робіт до уваги не брали. Серед збережених пам'яток замкової архітектури області найкраще відновленим є Старостинський замок у Галичі. Ще в 1991 – 1992 рр. колектив науковців Івано-Франківської філії Інституту «Укрзахідпроектреставрація» провів обміри збережених фрагментів замку та виготовив проект їх консервації. Повноцінне проведення реставраційних робіт відбувалося у рамках Державної програми збереження та використання замків на 2006 – 2011 рр., а також згідно з перспективними планами розвитку Національного заповідника «Давній Галич» на 2001 – 2005, 2006 – 2010 та 2011 – 2015 рр. Найбільший обсяг ревіталізаційних заходів був виконаний у 2001 – 2005 рр. через систему держзамовлень на основі науково-проектної документації,

розробленої Львівським інститутом «Укрзахідпроектреставрація» та робочих креслень, виконаних архітекторами-реставраторами Івано-Франківської філії інституту (керівник проекту Р. Жовнірович). Відбудова замкового комплексу проводилася в два інженерні етапи. На початковій стадії дослідники провели археологічні дослідження внутрішньої площі замку та шурфування оборонних стін і вежі, здійснили геофізичні дослідження внутрішньої території, яку розчистили від нашарувань і завалів. На наступному етапі було відреставровано чотиририбусну Шляхетську вежу, а також частину південної стіни із каплицею Св. Катерини (Варвари) і бойовими містками на основі опису замку відповідно до люстрації 1627 р., інвентарю 1767 р., гравюри зі зображенням замкових руїн XVIII – XIX ст., схеми плану замку інженера А. Гегерштайна (1795 р.) та результатів археологічних експедицій 1991 – 1998 рр. [17, 52]. Проте через недостатнє фінансування заплановані роботи на Галицькому замку просувалися незначними темпами та не були проведені цілковито, а в період 2008 – 2016 рр. вони мало фінансувалися.

На противагу пам'ятці в Галичі реставрація Пнівського замку майже не проводилася, хоча наукове підґрунтя для цього було. Так, ще в польський період у 1929 – 1930 рр. завдяки сприянню управління доріг Надвірнянського повіту з метою порятунку пам'ятки було здійснено всі необхідні обміри та накреслено детальний план реставрації замку. Питання цілковитої реставрації Пнівського замку також порушувалося за радянської доби, коли в 1977 р. Львівська міжобласна спеціальна науково-реставраційна виробнича майстерня розробила проект реставрації замку, щоб відкрити в ньому ресторан. Однак перші консерваційно-відновлювані заходи щодо збереження пам'ятки відбулися в 1996 р. за проектом тодішнього директора Івано-Франківської філії Інституту «Укрзахідпроектреставрація» З. Соколовського, які виявилися невдалими та тільки послабили структурну цілісність стін. Але найбільшої шкоди об'єкту завдала псевдореставрація 2004 – 2005 та 2007 – 2008 рр., яка мала характер радше розкрадання державних коштів, аніж відновлення замку. У 2005 р. були проведені роботи з відновлення стіни між Західною вежею та вежею з корпусом, якість яких була вкрай низькою. У 2007–2008 рр. була здійснена часткова реставрація вежі з корпусом – вимощено підлогу та зроблено перекриття вежі [18, 51].

Відновлення Раковецького та Чернелицького замків у часових рамках 1991 – 2017 рр. далі проектної документації не просунулося, до того ж, значна частина планів була розроблена ще в радянський та навіть польський періоди. У 1981 р. науково-дослідний інститут «Укрпроектреставрація» накреслив ескізний проект часткової консервації, реставрації і подальшої функціональної адаптації Раковецького замку під музейно-туристичний заклад (краєзнавчий музей та туристичний притулок). Проте вже в період української незалежності це питання ніхто не порушував.

Щодо Чернелицького замкового комплексу, то перші наукові доробки в напрямі відновлення пам'ятки сягають 1905 р., коли «Коло консерваторів»

відрядило до Чернелиці свого представника – львівського архітектора Т. Тальовського, який обстежив замок та створив цінне креслення проекту відбудови в'їзної вежі. У 1969 – 1971 рр. працівники Інституту «Укрзахідпроектреставрація» здійснили детальні обміри замку і на їх основі розробили проект реставрації пам'ятки та пристосування під історико-етнографічний музей. У 1989 – 1993 рр. Івано-Франківська філія Інституту «Укрзахідпроектреставрація» здійснила технологічну експертизу й розробила проектну документацію для реставрації пам'ятки з метою пристосування під туристичний притулок [10, 9].

Для Маріямпільського та Надвірнянського замків у зазначений період не було розроблено навіть проектної документації, а в їх територіальних межах не проводилося жодних відновлювальних заходів, за винятком поодиноких несистематичних консерваційно-археологічних робіт.

Як бачимо, замкові споруди Івано-Франківської області перебувають у різних кондиціях фізичної збереженості та відновлення, а тому потребують індивідуального підходу щодо вибору найоптимальніших шляхів музеєфікації.

Пристосування замкових об'єктів під музеї насамперед потребує збереження об'ємно-планувальних структур, а оптимальний баланс у процесі вибору пам'ятки під музей досягається під час комплексного врахування інженерно-конструктивних, функціонально-інфраструктурних, містобудівних та природно-ландшафтних факторів, що дає змогу забезпечити доцільність музеєфікації і належний рівень відвідуваності.

Зважаючи на це, а також на показники проведення відновно-адаптивних робіт, серед усіх збережених замків Івано-Франківської області прийнятним об'єктом для внутрішньої музеєфікації є Старостинський замок, а точніше, відновлений фрагмент комплексу – Шляхетська вежа, який за умови проведення додаткових будівельних внутрішньо-інженерних заходів може бути перетворений у музейну установу. Вибір тематики музею має базуватися як на попередньому досвіді української музеєфікаційної справи (нині замкові музеї в нашій країні охоплюють кілька профілів: краєзнавчий, історичний (археологічний, військово-історичний), художній, а також музеї комбінованого (змішаного) типу), так і на застосуванні інноваційних підходів зі створення вузькоспеціалізованих (галузевих) музейних закладів.

На думку автора, тематичне спрямування можливої музейної установи в Галицькому замку має варіюватися і в історико-культурній, і в туристично-краєзнавчій площинах. Однак найбільший акцент слід робити на тематичній прив'язці майбутнього музею до історичних, архітектурних, археологічних, культурних чи етнографічних аспектів розвитку замкової споруди. Наприклад, потенційний музей може бути таких видів:

- військово-історичний, що стосується історичних аспектів становлення, розвитку й функціонування пам'ятки як мілітарного об'єкта та полягає в експонуванні старовинних військових артефактів чи інших елементів, що з

ними пов'язані. Тому найприйнятнішими варіантами для замку в Галичі є музеї середньовічного галицького зброярства, військового ремесла, лицарства, архітектури оборонного мистецтва та ін.

- етноархеологічний, що приділяє основну увагу інтерпретації матеріалів і пам'яток через призму етнографічних спостережень та археологічних досліджень, щоб розкрити взаємозв'язки між матеріальною культурою та її залишками, з одного боку, та суспільною реальністю – з іншого. Такий тип музейної установи – оптимальне вирішення, особливо зважаючи на залягання в межах Замкової гори в Галичі багатьох етнокультурних шарів різних хронологічних епох та наявність величезної кількості етнографічних знахідок періодів активної життєдіяльності наших предків.

- сакральний, який дає змогу розмістити в замковій каплиці Св. Катерини релігійні експозиційні матеріали та цінні зразки сакрального мистецтва доби Середньовіччя, Ренесансу та Нового Часу: предмети живопису, книги, церковні скульптури, текстиль, літургійні посудини та ін. Крім того, доцільним видається перетворення каплиці в «живий музей»: окрім традиційного експозиціонування у відновленому храмі мають проводитися екуменічні літургії, зважаючи на історичну поліконфесійність Галича.

Відкриття музеїв класичного типу в інших замкових комплексах області без проведення масштабних реставраційних (Пнівський та Чернелицький), а в окремих об'єктах – реконструкційних (Маріямпільський, Надвірнянський та Раковецький замки) заходів бачиться майже неможливим, а беручи до уваги факт надзвичайно високої собівартості виготовлення проектної документації, проведення інженерно-будівельних робіт і підготовки музейних експозицій – ще й непрактичним і низькорентабельним заходом у сучасних реаліях розвитку української економіки.

Скансенізація як вид музеєфікації відкриває ширший дієвий простір, заснований на ідейній музейній концепції, що здатна ставити перед собою зовсім інші завдання, ніж класичний музей. В основі цього підходу лежить розуміння вартості історичних і художніх особливостей пам'ятки та її складових елементів (архітектурних форм, образів, стін, будівельного матеріалу, будівельної техніки), які дають змогу перетворити споруду в самостійний об'єкт музейного показу як за наявності в ньому музейних експозицій, так і за їхньої відсутності. У результаті цього вона трансформується в своєрідний музейний експонат із виявленою й збереженою системою естетичних, архітектурних, історичних та культурних цінностей. У такому аспекті музеєфікація замкової пам'ятки являє собою комплекс заходів, спрямованих на її регенерацію будь-яким обраним методом (консервація, відтворення, реставраційний ремонт, реконструкція і т. д.) та створення необхідних умов для її функціонування в музейній сфері. Цей аспект музеєфікації визначається поняттям «пам'ятка як музейний об'єкт» [9, 125 – 126].

Перевагами скансенізації замків Івано-Франківської області порівняно з традиційною музеєфікацією є:

- нівелювання пріоритетності факторів фізичної збереженості та реставраційного відновлення замку (за винятком консерваційних заходів), оскільки показник архітектурної цілісності не відіграє критично важливої ролі під час зовнішньої музеєфікації. А тому поодинокі вцілілі елементи та фрагменти, і навіть майже зруйновані об'єкти, можуть бути перетворені в музеї-скансени, що є надзвичайно цінною умовою скансенізації більшості замкових споруд регіону;

- низька собівартість музейно-адаптивних робіт, оскільки для такого виду музеєфікації потрібним мінімумом є проведення робіт із консервації решток споруди, фундаментальне інфраструктурно-інженерне облаштування території (забезпечення туристичного доступу через прокладання доріжок та створення спеціальних оглядових зон), розміщення інформаційно-довідкових стендів у межах замкової та призамкової території тощо;

- ширші можливості експонування артефактів, що доповнюються самою пам'яткою, яка, як уже попередньо зазначалося, є головним музейним експонатом;

- наявність достатнього історико-культурного потенціалу для створення замкових музеїв типу скансен, оскільки зруйновані пам'ятки області, які майже не підлягають повній чи частковій реставрації та реконструкції, є ідеальними об'єктами скансенізації.

Аналіз історико-культурного потенціалу оборонних споруд Івано-Франківщини засвідчив, що варіантом скансенізації може стати створення комплексних замково-археологічних скансенів. В основі задуму лежить системний підхід на основі поєднання двох атрактивних складників: історико-архітектурного потенціалу замкових пам'яток та історико-археологічних ресурсів (відкритих городищ, давніх стоянок, поховань і т. п.) замкових територій. Такий спосіб зовнішньої музеєфікації прийнятний для замків у Маріямполі, Надвірній і Раковці, зважаючи на фізичну наявність та територіальну близькість археологічних пам'яток. Так, на замковій та призамковій територіях Маріямпільського замкового комплексу розташовані городище Маріямпіль IV-А часів Київської Русі (виявлене в 1987 р., площа 3 га), а також давньоруське поселення Маріямпіль I (датується XII – XIII ст.), відкрите в 1975 р. Поблизу Раковецького замку розміщені два археологічні об'єкти: в урочищі Над Замком – поселення Раковець II доби пізнього палеоліту й в урочищі Біля Замку – поселення Раковець III періоду ранніх слов'ян та часів Київської Русі [4]. Кожен із вказаних вище об'єктів має достатню кількість археологічних артефактів.

Типологічно подібною до скансенізації є комплексна музеєфікація, яка відрізняється від першої масштабнішим територіальним охопленням, чисельністю музеєфікованих об'єктів та набагато ширшим діапазоном музейно-адаптованих ресурсних складників. В Україні об'єкти комплексної музеєфікації іменуються історико-культурними (історико-архітектурними, історико-археологічними тощо) парками й заповідниками, у яких системні елементи

консервуються в тому стані, у якому вони є натепер, цілковито чи частково реставруються, поєднуються з пам'ятками природного та антропогенного походження для підвищення рівня атрактивності. Такого типу музейні утворення змішаного історичного, краєзнавчого, художнього чи екологічного профілів формуються на основі музеєфікації різноманітних компонентів, які входять до складу комплексу, що простіше, рентабельніше та ефективніше, а також дає змогу більш вичерпно й цілісно презентувати культурну і природну спадщину регіону.

Беручи до уваги стан збереженості, а також фізико-географічні та історико-культурні особливості побудови замків Івано-Франківської області, оптимальним рішенням комплексної музеєфікації є створення на основі замкових пам'яток екологічних музеїв (екомузеїв). Екологічний музей – це сукупність об'єктів природного та антропогенного походження, які локалізовані в межах певної території та являють собою «живу» колекцію, що наглядно демонструє природні та культурні багатства; це колекція ідей і концепцій, спрямованих на збереження природної та історико-культурної спадщини в умовах комфортного середовища проживання людей [19, 253].

Специфіка суспільно-історичного й культурно-архітектурного розвитку населених пунктів, а крім того й природно-географічні характеристики районів області, дали змогу автору визначити найбільш адаптивні способи комплексної музеєфікації замків в екологічному напрямі, серед яких:

- еколого-історико-архітектурний парк-музей – для замкових об'єктів у Галичі, Пневі та Чернелиці, що пояснюється атрактивністю природно-ландшафтних показників локалізації споруд, культурною цінністю та суспільною значимістю пам'ятко-архітектурного потенціалу (особливо в Галичі та частково – Чернелиці).

- еколого-археологічний парк-музей – для замків у Раківцю та Надвірній, що аргументується низьким рівнем археологічних досліджень і можливістю виявлення нових артефактів з історії функціонування оборонних об'єктів. У процесі музеєфікації Раковецького замку оптимальним бачиться поєднання унікальності прилеглих гідрологічних (річкова екосистема Дністра) та орографічних (горбогірний ландшафт Городенківського Покуття) природно-географічних характеристик з археологічно-архітектурними елементами об'єкта за умови проведення нових розкопок. Для Надвірнянського замку найбільш дієвим механізмом є часткова модифікація сучасного міського парку в еколого-археологічний музей із долученням законсервованих та музейно-адаптованих руїн споруди й відкритих археологічних шурфів.

- еколого-сакральний парк-музей – для замку в Маріямполі, що характеризується високим релігійним потенціалом населеного пункту (міжконфесійні міжнародні прощі, пам'ятки сакральної архітектури) та унікальними атрактивними природно-рекреаційними ресурсами навколишньої території (сільський дендропарк, меандри Дністра) тощо.

Однак на сьогодні матеріальна музеєфікація замків Української держави потребує теоретичного наукового обґрунтування, а в практичному сенсі – широкого розвитку мережі закладів готельного і ресторанного профілів, будівництва мережі новітніх транспортно-дорожніх інфраструктурних об'єктів у місцях розташування замків та інших пам'яток історії, культури чи природи, створення інноваційних замкових екскурсійних і туристичних маршрутів тощо.

На сучасному етапі розвитку суспільства з всеохоплюючими процесами інтернетизації та комп'ютеризації все важливішу роль під час музеєфікації замків починає відігравати віртуальний складник. Процес віртуалізації історико-культурної спадщини – це інтерактивний спосіб популяризації, демонстрації і презентації об'єктів в умовах абсолютно цілковитої неможливості (чи недостатньої можливості) збереження й охорони за принципом «in situ» (в природному стані) з використанням ресурсного потенціалу інформаційних та комп'ютерних технологій (3D-моделей, голограм, аудіо-, відео- чи фотоматеріалів та ін.).

Новою формою репрезентації історико-архітектурних об'єктів стає віртуальний музей, за яким майбутнє в розвитку музейної діяльності. Віртуальний музей – інформаційна система, що містить концептуально єдину електронну колекцію або сукупність колекцій предметів (експонатів) з метаданими, має характеристики музею і дає змогу здійснювати наукову, експозиційну та екскурсійну діяльність у віртуальному просторі [12, 214].

Порівняно з класичними підходами віртуальна музеєфікація пам'яток замкової архітектури Івано-Франківської області має низку переваг:

- інноваційні інформаційні технології дають змогу здійснити цифрову модифікацію замкової споруди з реального часу та простору, бо віртуальна архітектура базується на зміні існуючої реальності, відображаючи при цьому трансформенні геометричні форми, на відміну від традиційної архітектури, заснованої на постійності та статичній геометрії, що створює нове розуміння і сприйняття музеєфікованого об'єкта;

- візуальна презентація різнорозмірних архітектурних елементів замків із допомогою 3D-технологій, які формують умови для об'ємної комп'ютерно-математичної реконструкції частково або навіть цілковито втрачених фрагментів замкових пам'яток на основі теоретико-практичного наукового обґрунтування, забезпечують демонстрацію прихованих чи недоступних у реальному часі для зорового сприйняття суспільно-культурних предметів та об'єктів інженерно-комунікаційної інфраструктури (історико-археологічних артефактів, військово-господарських та допоміжних приміщень (казематів, зброярень, підземель, льохів і т.д.) тощо), дають можливість уявлення незбережених екстер'єрно-інтер'єрних компонентів, що особливо актуально для замкових комплексів області;

- довготривалість збереження та експонування оцифрованих музейних артефактів з допомогою використання віртуальних архівів та каталогізованих баз даних, які становлять презентаційну систему віртуального музею;

- можливість інформаційно-оглядової доступності без жодних часових і територіальних обмежень на основі зчитувальних гаджетів за наявності під'єднання останніх до Інтернету або попереднім збереженням ресурсів віртуального музею на електронних носіях;

- низька собівартість, яка для середньостатистичного віртуального музею зазвичай охоплює затрати на оцифрування збережених артефактів, цифрову реконструкцію оригінальних елементів і креслення об'єктних 3D-моделей на основі аналізу архівних джерел та польових досліджень, створення, просування й підтримку тематичного веб-сайту та ін.

На думку автора, віртуальна музеєфікація замків регіону можлива в двох ключових напрямках:

1. Створення віртуальних музеїв у медіа-просторі (типу пізнавальних веб-сайтів) на базі використання взаємоінтегрованих каталогово-пошукової та візуально-презентаційної систем. Інтерактивну основу музею утворює система взаємопов'язаних електронних експонатів, які дають змогу широко репрезентувати історико-архітектурний потенціал пам'ятки, а саме:

- оцифровані історичні джерела, пов'язані з різними історичними етапами розвитку замку: речові (археологічні знахідки, предмети побуту й культури (знаряддя праці, монети, прикраси), військо-історичні артефакти (зброя, обладунки)); письмово-друковані (хроніки, літописи, хронографи і різного роду громадські акти, архівні рукописні чи друковані видання); планіметричні (геометричні плани, креслення, ескізи, схеми); іконо- та фотографічні (твори образотворчого мистецтва (картини, гравюри, фрески, зображення) і об'єкти фотомистецтва); картографічні (карти, мапи, путівники по місцевості тощо) та ін. матеріали;

- аудіо-, відеозаписи, пов'язані з конкретним періодом функціонування пам'ятки;

- архітектурні віртуальні 2D-, 3D- та надсучасні 4D-моделі, створені на основі збережених історичних документів, результатів археологічних розкопок і польових досліджень. А якість побудованих віртуальних моделей залежить від повноти, історичної достовірності й відповідності проведених пошукових робіт. Площинні 2D- та об'ємно-просторові 3D-моделі замків, отримані способом архітектурної візуалізації, не мають традиційних ознак справжніх музейних експонатів, проте такі віртуально відтворені споруди представляють винятковий історико-художній та пізнавальний інтерес. Для створення двота тривимірних моделей можуть бути використані різні технологічні рішення, наприклад: інноваційні технології 3D-сканування, комп'ютерне моделювання, фотограметрія [9, 128 – 129].

2. Розміщення спеціально адаптованих інженерно-комп'ютерних систем, насичених інформаційними та візуально-графічними матеріалами, у місцях локалізації замків. Мається на увазі створення електронних порталів у вигляді

стаціонарних інформ-платформ (стендів, показників, вивісок та ін.), які автономно функціонують на використанні сонячної або інших джерел альтернативної енергії, забезпечуючи передачу за допомогою QR-кодів або Bluetooth-гарнітури цифро-знаково-буквеної, фото-, іконо-, й відеографічної інформації про об'єкт на персональний гаджет. Інформативні матеріали є найрізноманітнішими: описово-хронологічні тексти, дані геодезичних, архітектурних, археологічних обмірів та розвідок, рідкісні рукотворні зображення або фотографії, пізнавально-освітні аудіозаписи, відеоролики чи відеофільми, а також складні сучасні архітектурно-анімаційні комп'ютерні моделі, доповнені текстовим і музичним супроводом, тощо. Це дасть змогу інформативно та візуально доповнити реально існуючий архітектурний об'єкт за допомогою віртуальних механізмів, значно спростивши його психоемоційне сприйняття людьми.

Отже, музеєфікація пам'яток замкової архітектури Івано-Франківської області, зважаючи на їхній фізичний стан збереженості та унікальні цінності архітектурного вигляду, є важким теоретико-практичним завданням, що потребує комплексного наукового підходу та масштабного фінансування. У процесі вибору найоптимальнішого способу музеєфікації має передувати ревалоризація об'єктів для визначення історичного, культурного, архітектурного, естетичного, пізнавального та атрактивного потенціалу. На основі цього дієвим варіантом у напрямі музеєфікації є поєднання різноманітних способів: і традиційних (класичний, комплексний), і інноваційних (віртуальна музеєфікація, скансенізація). Вектори музеєфікації об'єктів наразі ще не цілковито вивчені, вони потребують мультидисциплінарних досліджень та мають стати метою майбутніх наукових пошуків.

Джерела та література:

1. *Анінко Н.П. Музеєфікація середньовічних замків і фортець України як об'єктів екскурсійної діяльності: сучасний стан та перспективи / Н.П. Анінко // Географічна наука і практика: виклики епохи: матеріали Міжнар. наук. конф., присв. 130-річчю географії у Львів. у-ті (Львів, 16–18 трав. 2013 р.); Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2013. – Т. 3. – С. 252 – 256.*
2. *Анінко Н.П. Сучасний стан музеєфікації середньовічних замків та фортець України як об'єктів туризму / Н.П. Анінко // Туризм і гостинність в Україні: стан, проблеми, тенденції, перспективи розвитку: матеріали I Міжн. наук.-практ. конф. (Черкаси, 1 – 2 лист. 2012 р.); Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси: Брама-Україна, 2012. – С. 17 – 22.*
3. *Артішевський А. Деякі аспекти збереження і використання пам'яток старовини / А. Артішевський // Сучасні проблеми дослідження, реставрації та збереження культурної спадщини. – 2007. – Вип. 4. – С. 392 – 395.*
4. *Державний реєстр пам'яток археології Івано-Франківської області [Електронний ресурс] / Івано-Франківська обласна організація Національної спілки краєзнавців України. – Режим доступу: <http://ifoonski.ucoz.ua/Arkheolohiya.pdf>. – Назва з екрану. – Переглянуто 28.06.2017.*

5. Жукова О.В. Музеєфікація замкових комплексів України як один з засобів їх збереження [Електронний ресурс] / О.В. Жукова // Археометрія та охорона історико-культурної спадщини – Режим доступу: <http://www.myslenedrevo.com.ua/studies/aroх/2004/zhukova.ht>. – Назва з екрану. – Переглянуто 28.06.2017.
6. Жукова О. В. Специфіка музеєфікації видового комплексу пам'яток (на прикладі замкових комплексів XII – XVII ст. Хмельницької області) / О.В. Жукова // Вісник Харківської державної академії культури. – 2007. – Вип. 19. – С. 61 – 68.
7. Заставецька О.В. Музеєфікація як форма збереження замкових і палацових споруд / О.В. Заставецька, Т.Б. Заставецький // Замковий туризм Тернопільської області: проблеми та перспективи розвитку: матеріали Міжн. наук.-практ. конф. (Тернопіль, 4 трав. 2012 р.); Нац. заповідник «Замки Тернопілля», Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Тернопіль, 2012. – С. 15 – 18.
8. Ієвлева В.П. Методичні рекомендації щодо музеєфікації нерухомих пам'яток науки і техніки / В.П. Ієвлева // Праці НДІ пам'яткоохоронних досліджень. – 2008. – Вип. 2. – С. 14 – 28.
9. Кальницкая Е.Я. Новые пути музефикации памятника архитектуры / Е.Я. Кальницкая // Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. – 2008. – № 75. – С. 123 – 131.
10. Нагірний В. Наукові дослідження Чернелицького замку в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. / В. Нагірний // Вісник Прикарпатського університету. Сер. «Історія». – 2014. – Вип. 26. – С. 9 – 13.
11. Опалько Ю.В. Збереження культурно-історичної спадщини в сучасній Україні: проблеми та перспективи / Ю.В. Опалько // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 1 (2). – С. 83 – 88.
12. Поврозник Н.Г. Виртуальный музей: сохранение и репрезентация историко-культурного наследия / Н.Г. Поврозник // Вестник Пермского университета. Сер. «История». – 2015. – Вип. 3 (30). – С. 213 – 222.
13. Полутренко У.Б. Методи збереження та відновлення палацово-замкових комплексів Прикарпаття / У.Б. Полутренко // Сучасні проблеми архітектури та містобудування: науково-технічний збірник. – 2014. – Вип. 37. – С. 255 – 262.
14. Рутинський М.Й. Замковий туризм в Україні. Географія пам'яток фортифікаційного зодчества та перспективи їх туристичного відродження: навч. посібник / М.Й. Рутинський. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 432 с.
15. Смирнова Т. Виртуальный музей в современном культурно-информационном пространстве / Т. Смирнова // Музей. – 2010. – № 8. – С. 24 – 26.
16. Тіхонова О. Замки Івано-Франківської області: проблеми виявлення та інвентаризації / О. Тіхонова, М. Бевз // Сучасна архітектурна освіта: Архітектура: образ, естетика, емоційний контекст: матеріали VI Всеукраїнської наукової конференції (м. Київ, 7 – 8 листопада 2013 р.); Київ. нац. ун-т будівництва та архітектури. – 2-ге вид. – К.: КНУБА, 2015. – С. 175 – 177.
17. Федунків З.Б. Галицький замок / З.Б. Федунків // Пам'ятки України: історія та культура. – 2013. – № 6 (189). – С. 44 – 53.
18. Червінський А.І. Актуальні проблеми збереження та охорони пам'яток архітектури Івано-Франківщини / А.І. Червінський // Наукові праці іст. ф-ту Запорізького нац. ун-ту. – 2012. – Вип. 34. – С. 48 – 53.
19. Чуклина Т.И. Экологический музей как репетиция идеального общества / Т.И. Чуклина // Вестник Санкт-Петербургского университета. Сер. «Философия, культурология, политология, право, международные отношения». – 2009. – Вип. 2. – С. 249 – 254.

© **Игорь ЛЫСЫЙ**

ВЕКТОРЫ МУЗЕЕФИКАЦИИ ЗАМКОВ ИВАНО-ФРАНКОВСКОЙ ОБЛАСТИ

На базе применения инновационного подхода определен классификационный статус механизмов музеефикации сохранившихся замково-оборонных комплексов Ивано-Франковской области, среди которых выделены: классический, комплексный, внешний и виртуальный типы. Выявлено их основные преимущества и недостатки. Проанализировано современное функциональное состояние замковых памятников региона, учет чего позволил определить оптимальные способы приспособления объектов под заведения музейного назначения.

Ключевые слова: замок, замковый комплекс, музеефикация.

© **Igor LYSYI**

THE MUSEUMIFICATION WAYS OF CASTLES IN IVANO-FRANKIVSK REGION

In this article was made classification of museumification ways for preserved castle complexes in Ivano-Frankivsk region on the base of using of innovative approach. There were identified four main directions: classical (internal), external, comprehensive and virtual (immaterial). The internal museumification is a discovery of the exposition in the specially adapted (restored, equipped) castle premises without the necessity of converting of building into a museum. This method is called «museum in the monument» or adaptation to the museum. The external museumification is a mechanism for turning the castle complex into an open-air museum, regardless of the condition of preservation or the presence of museum exposition. The castle acts as a museum object and is the main, and often the only exhibit. The comprehensive museumification is a creation of multi-profile museum institutions in combination with other monuments of anthropogenic and natural origin, localized in the proximity to a certain territory. The virtual museumification is a modern informational technology that allows to creating 3D-models of castles, to restore the original architectural exterior and to represent materials about the monument in an interactive way. The historical, cultural, architectural, aesthetic, cognitive and attractive potential of monuments should be determined in the process of choosing the most optimal museumification methods.

Keywords: castle, castle complex, museumification.